

однорідності приймається популяційний стандарт 1 % за рівня ймовірності 95 %. У вибірці з п'яти рослин нетипові рослини не допускаються.

Сорти групують за найвідмітнішими морфологічними ознаками для кожного сорту. Для групування сортів використовують ознаки, які, як відомо з практики, не варіюють або дуже слабо варіюють у межах сорту. Ці ознаки можуть бути використані окремо або в комбінаціях з іншими.

Для тесту на відмінність використовують колекції загальновідомих сортів, які групують за відповідними ознаками.

Для групування рекомендовано такі ознаки:

Рослина: габітус;

Рослина: за висотою;

Листок: тип;

Бічні частки листочка: розсічення за глибиною;

Квітка: форма;

Квітка: основне забарвлення з наступним розподілом на групи: Гр. 1 – біле; Гр. 2 – зелене; Гр. 3 – жовте; Гр. 4 – оранжеве; Гр. 5 – рожеве; Гр. 6 – червоне; Гр. 7 – пурпурове; Гр. 8 – темно-червоно-пурпурове;

Пелюстка: пляма;

Пелюстка: пляма за довжиною;

Час початку цвітіння.

Для тесту на однорідність та чіткої реєстрації виявлених ознак поряд із сортами-кандидатами необхідно висаджувати сорти з еталонними ознаками.

До Державного Реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2016 рік включено 36 сортів півонії. Серед них немає жодного сорту півонії деревовидної, що відкриває широкі перспективні можливості для пошуку нових напрямів та методів селекції *Paeonia* L.

УДК 338.43:631.526

Хоменко Т. М.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, м. Київ, 03041, Україна, e-mail: Tatiana_7@i.ua

СОРТОВІ РЕСУРСИ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

За останні 70 років на планеті відбулося зростання валових зборів зерна на 50–60 %, із них більш ніж наполовину зумовлено впровадженням нових сортів. Нові сорти сільськогосподарських культур є результатом науково-дослідної розробки, інноваційним продуктом, а також об'єктом матеріальної та інтелектуальної власності. Сортовим рослинним ресурсам належить особлива роль у стабілізації та збільшенні обсягів виробництва зерна для продовольчих та фуражних цілей.

Виконання цієї задачі неможливе без організації комплексної оцінки сортів, які базуються, в першу чергу, на досягненнях результатів селекційних установ, селекціонерів, як основної ланки створення нових сортів, та експертній оцінці сорту при кваліфікаційній експертизі, за відповідністю придатності сорту до поширення.

Виходячи з цього, одним із основних завдань Українського інституту експертизи сортів рослин та підпорядкованих йому філій і лабораторій є формування національних сортових ресурсів, як основи продовольчої безпеки держави, який спрямовує свою професійну діяльність на реалізацію Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

Тому кваліфікаційна експертиза сортів рослин є тим механізмом, який на високому науково-технічному рівні прозора та всебічно оцінює потенціал сортів і шляхом реєстрації кращих з відхиленням гірших, які не відповідають затвердженим критеріям, створює здорову конкуренцію між вітчизняними та зарубіжними селекціонерами.

Офіційним інформаційним джерелом сортів-новинок, а також сортового асортименту для насінневих установ і товаровиробників сільськогосподарської продукції є Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Завдяки досягненням селекції та конкурсному відбору сортів під час державної науково-технічної експертизи у Реєстрі сортів на 2016 р. підтримується 9252 сортів та гібридів, з них 44 % належать вітчизняній селекції, а 66 % – іноземній.

Вирішальне значення у збільшенні обсягів виробництва зерна як в Україні, так і в цілому світі мають такі стратегічно важливі зернові культури як пшениця, жито, ячмінь, овес, гречка та зернобобові культури, відповідно сорти цих культур займають найбільшу кількість у Державному реєстрі.

До Державного реєстру станом на 2016 р. внесено 363 сорти пшениці озимої та 51 ярої, 34 жита, 55 ячменю озимого та 146 ярого, 29 вівса, 26 тритикале озимого та 15 ярого, 26 гречки.

Особливістю сортових ресурсів зернових є те, що кожен сорт відповідної зернової культури може мати специфічні особливості споживчих якостей, обсяг використання в залежності від різних природно-кліматичних зон і мати різний попит користування на регіональних ринках посівного матеріалу.

Надходження сортів до Реєстру змінюється за роками. Зокрема кількість сортів пшениці м'якої озимої з 2005 по 2016 рр. зросла в 3,1 рази, ячменю озимого – 2,9, ячменю ярого – 1,9 рази. Динаміка зростання, до 2005 р., забезпечувалась в основному за рахунок вітчизняних установ, а в послідуючі роки поступово збільшилась кількість сортів іноземної селекції.

Вітчизняні сорти та гібриди успішно конкурують із іноземними. Незважаючи на те, що сорти іноземної селекції за морфологічними ознаками більш вирівняні, однорідні та стабільні, вони поступаються вітчизняним за продуктивністю, якістю зерна, зимостійкістю та іншими адаптивними властивостями. Частка сортів вітчизняної селекції, внесених до Державного реєстру становить: пшениці м'якої озимої – 80 %, пшениці м'якої ярої – 48 %, жита – 79 %, тритикале озимого – 96 %, тритикале ярого – 57 %, ячменю озимого – 45 %, ячменю ярого – 57 %, вівса – 93 %, гречки – 92 %.

Останні роки особлива увага приділяється сортовому забезпеченню виробництва продовольчого зерна. Селекціонери досить успішно працюють над питаннями з вивчення та покращення технологічних якостей сортів пшениці. Успіхи науковців відобразились у створенні багатьох внесених до Реєстру сортів, що дало можливість впровадити їх у виробництво та підняти

рівень урожайності і отримувати високоякісне продовольче зерно.

За своїми господарсько-біологічними та споживчими характеристиками переважна більшість сортів зернових культур відповідає вимогам сучасних технологій їх вирощування та задовольняє потреби у сировині для переробної промисловості.

Досить високо ціняться сорти сильної пшениці, саме з них отримують хліб та хлібобулочні вироби високої якості. Крім того, сильні пшениці використовують як поліпшувач слабких пшениць.

Серед загальної кількості сортів пшениці м'якої озимої вітчизняної селекції, внесених до Реєстру сортів, 35,6 % належать до сильних та 6,1 % – до цінних.

Вперше у 2016 р. у Реєстрі сортів до категорії сильних і цінних пшениць віднесено 94 % сортів від загальної кількості дозволених до поширення.

Значно покращено асортимент сортів ярої пшениці.

Продовжується цілеспрямована робота з нарощення пивоварних сортів ячменю ярого, загальна кількість яких на сьогодні становить більше 64 %. Серед них сорти з високими пивоварними властивостями – екстрактивність 80–82 % та вмістом білка 10,5–11,5 %.

З огляду на глобальні зміни клімату особливого значення набуває добір сортів для конкретних ґрунтово-кліматичних умов з високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною посухостійкістю, жаростійкістю, стійкістю проти хвороб та шкідників.

Зареєстровані нові сорти зернових культур за найважливішими ознаками і властивостями належать до різних типів інтенсивності та реакцією на агрофон і умови вирощування. Вони характеризуються неоднаковими адаптивними властивостями, висотою, часом дозрівання. Наявний значний асортимент сортів рослин, внесених до Державного Реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні значною мірою полегшує і надає товаровиробникам всіх форм власності можливість відбору та дозволяє маневрування сортами зернових культур залежно від напрямку діяльності.

УДК 635.521:631.526.32

Чухлеб Л. І.*, Кондратенко Н. Г.

*Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, м. Київ, 03041, Україна, *e-mail: l@ukr.net*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОНОВЛЕННЯ ОФІЦІЙНОГО ЗРАЗКА НАСІННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СОРТІВ РОСЛИН

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» заявник разом з документами заявки на сорт надає дослідний зразок насіння для довготривалого зберігання до сховища компетентного органу у сфері охорони прав на сорти рослин.

Надходження та реєстрація дослідних зразків у сховище регулюється за встановленою процедурою, яка визначає порядок надходження та реєстрацію дослідного зразка. У сховищі зберігаються резервні зразки